

den bij heel wat van de andere essays. In de eerste plaats toont dit aan dat egodocumenten gewoonweg een moeilijke bron zijn. Het vereist veel verbeeldingskracht en discipline van de historicus om egodocumenten zó te lezen dat we er iets uit kunnen opmaken over een bredere cultuur. Maar misschien wijst het al te anekdotische karakter van veel van de bijdragen ook nog op een meer fundamenteel probleem. Politiek vindt in een representatief systeem per definitie plaats in de openbare ruimte. De vraag kan dan ook gesteld worden of de studie van egodocumenten de beste manier is om iets te weten te komen over de politieke cultuur van de negentiende en twintigste eeuw, die juist geschapen werd binnen die representatieve instellingen.

A. Dedinj

J. J. Havelaar, *'Port betaald. 'Een cultuurgeschiedenis van de eerste Nederlandse postzegel 1852-2002* (Zutphen-. Walburg Pers, 2002, 175 blz., €17,95, ISBN 90 5730 177 6).

In 2002 was het 150 jaar geleden dat in Nederland de eerste postzegels in roulatie kwamen. Om dit te vieren, werd van 30 augustus t/m 3 september 2002 de grote, internationale postzegelbeurs Amphilex in de Amsterdamse RAI gehouden. De rijk geïllustreerde publicatie *Port betaald*, geschreven door de conservator posthistorie van het Museum voor communicatie te Den Haag, J. J. Havelaar, werd bij de opening van Amphilex op vrijdag 30 augustus officieel gepresenteerd en, in combinatie met de catalogus, te koop aangeboden. Na afloop van de expositie kwam het boek ook in de boekwinkels te liggen.

Port betaald. Een cultuurgeschiedenis van de eerste Nederlandse postzegel 1852-2002 vertelt het boeiende verhaal van een omwenteling in het stoomtijdperk, die de weg baande naar onze huidige informatiemaatschappij. Havelaar beschrijft op toegankelijke wijze hoe Nederland in de negentiende eeuw in rap tempo veranderde van een land van trekschuiten in een samenleving waarin alles sneller, beter en goedkoper moest.

Lees hoe de opkomst van het moderne kantoor, de toenemende zakelijke correspondentie en de versnelde berichtgeving, de komst van nieuwe, snelle en betrouwbare communicatiemiddelen noodzakelijk maakten. Hoe de postwet van 1850 tot stand kwam en natuurlijk hoe de eerste postzegel werd ontvangen door voor- en tegenstanders, pers en publiek. Met de aanvaarding van de postwet van 1850 werd aan het departement van financiën het monopolie in Nederland verleend voor het bezorgen van brieven met een gewicht tot 500 gram. Tegelijkertijd werd een vereenvoudigd (en aanzienlijk verlaagd!) tariefstelsel ingevoerd. Het tarief werd afhankelijk gesteld van het gewicht van het poststuk en de afstand die de bezorging vergde. Binnen een afstand van dertig kilometer gold het goedkoopste tarief, en boven de 100 kilometer het duurste.

Een tweede wijziging die de postwet met zich meebracht, was dat de verzender van de post de mogelijkheid kreeg om zelf de portokosten te betalen, in plaats van de ontvanger. Het voldoen van de portokosten bij verzending maakte de introductie van de postzegel noodzakelijk: door het bevestigen van een postzegel op een brief of postpakket werd duidelijk gemaakt dat de portokosten reeds waren voldaan. De monopolisering en de vereenvoudiging van het tariefstelsel zorden ervoor dat de introductie van de postzegel werkelijk mogelijk werd, omdat er slechts door één instantie voor een beperkt aantal tarieven postzegels hoefden te worden vervaardigd.

De postzegel raakte snel ingeburgerd. De ontstaansgeschiedenis van de eerste Nederlandse postzegel wordt in deze publicatie in de sociaal-economische context van de periode van ont-

staan geplaatst. Het eerste hoofdstuk geeft het relaas van Nederland in verandering, een schets van de samenleving vóór 1850. In deze tijd komt de Nederlandse economie weer langzaam uit een diep dal en zijn de eerste sporen waarneembaar van de geïndustrialiseerde samenleving. Ook in de wijze van communiceren verandert het nodige. Tegen de achtergrond van de geschiedenis van de post wordt ook op dit aspect ingegaan. Belangrijk in dit verband is de nieuwe grondwet van 1848, waaruit de postwet van 1850 voortkwam. Voor Nederland was de postzegel rond het midden van de negentiende eeuw een geheel nieuw begrip. Men had wel de introductie in de omliggende landen gevolgd en het hoofd van de posteries, J. Pols, had zelfs in 1848 al een uitvoerig rapport voor de minister opgesteld over het gebruik van de postzegel. Toch was de politiek nog enigszins huiverig. Tijdens de behandeling van de postwet in de Tweede Kamer werd nog op het laatste moment een artikel 9 toegevoegd waarin de invoering van postzegels alsnog werd geregeld. De echte introductie volgde uiteindelijk pas per 1 januari 1852.

In het boek wordt aan diverse aspecten aandacht geschonken: de receptie van de postzegel, de productiewijze en het ontstaan van filatelie als hobby. Kort na het uitkomen van de eerste postzegels in Groot-Brittannië in 1840 nam het verzamelen al een aanvang. Weldra verschenen de eerste postzegelcatalogi. In Nederland werd in de jaren zestig van de negentiende eeuw ook al verzameld. De eerste catalogus die door Nederlanders werd samengesteld, verscheen in 1894. In die tijd ontstonden ook overal in het land verenigingen van postzegelverzamelaars. Dit rijk geïllustreerde boek is een must voor elke liefhebber van cultuur en geschiedenis, maar ook voor iedere filatelist. Het boek is in verschillende edities, ingenaaid en gebonden, alsmede in een Engelse vertaling, op de markt gebracht, waaronder een speciale Amphilex editie ter gelegenheid van de eerder genoemde tentoonstelling.

Paul Hendriks

M. Kuitenbrouwer, *Tussen orientalisme en wetenschap. Het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde in historisch verband 1852-2001* (Leiden: KITLV uitgeverij, 2001, ix + 362 blz., ISBN 90 6718 174 9).

Vóór, tijdens en na lezing van Kuitenbrouwers boeiende geschiedenis van het KITLV heb ik me afgevraagd wat met de titel van het werk is bedoeld. Het één is gescheiden van het ander. Zit er ruimte tussen? Is die leeg of ligt er iets op? Wat? Zijn orientalisme en wetenschap eikaars tegengestelden? Of vullen ze elkaar aan en liggen ze in eikaars verlengde? Voor mij is dat gissen gebleven, ook na kennismaking van de toch alleszins verhelderende inleiding. Daarin verdiept Kuitenbrouwer zich in verschillende mogelijkheden om de geschiedenis van wetenschappelijke instellingen te schrijven. Hij kiest voor wat hij 'gecontextualiseerde geschiedenis' noemt. Is dat iets anders dan het 'historisch verband' waarvan sprake is in de ondertitel? De kwestie blijft in de mist hangen: er blijken allerlei contexten mogelijk — abstracte en concrete, institutionele en intermenselijke —, maar wetenschapsbeoefening zal nooit 'tot enigerlei maatschappelijke context gereduceerd worden. Tot op zekere hoogte volgde die wetenschapsbeoefening een eigen interne dynamiek.' Inderdaad valt het niet tegen te spreken dat het kan vriezen en dooien. Maar het is waar dat geschiedschrijvers een kapstok nodig hebben om hun verhaal aan op te hangen. Kuitenbrouwer heeft de zijne van stevige haken voorzien. Zijn verhaal — het dient gezegd — hangt er prachtig bij.

De eerste haak is dat het KITLV van meet af aan een multidisciplinair instituut is geweest.